

ЕМПАТІЯ ЯК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩА ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Ольга Коржук
Київ*

У статті розглянуто поняття «професійно значущі якості особистості педагога»; в контексті реалізації вихователем суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії проаналізовано теоретичні підходи до визначення структури професійно значущих якостей особистості вихователя дітей дошкільного віку та визначено провідну роль у ній емпатії.

Ключові слова: емпатія, педагогічна емпатія, педагогічні здібності, професіограма вихователя дітей дошкільного віку, професійно значущі якості педагога.

З розвитком демократичних, гуманістичних тенденцій в житті суспільства, ствердженням особистісно-орієнтованої парадигми освіти підвищується значення особистості педагога як самостійної цінності. Центральним фактором успішності професійної діяльності, її суб'єктом, і водночас головним знаряддям, інструментом виступає саме особистість педагога. Ще І. Франко вказував, що «вчителем школа стоїть», а К. Ушинський писав, що ніщо не може замінити особистість у справі виховання. Реформування сучасної системи дошкільної освіти вимагає не лише декларування, а й втілення в життя ідей гуманізму. У налагодженні гуманних стосунків вихователя з дітьми важливу роль відіграє його здатність проникати в духовний світ дитини, співчувати їй, проймаючись її почуттями. Педагогом-гуманістом може стати лише людина з розвинутим почуттям жалю, взаємодопомоги. Тому в сучасних умовах надзвичайної актуальності набуває дослідження сутності та змісту перцептивних якостей особистості вихователя дітей дошкільного віку, які набувають статусу професійно значущих якостей, а також місця серед них емпатії.

Вихованню емпатійної, співчутливої особистості вчителя-вихователя важливого значення надавали відомі педагоги та психологи-класики. Видатний

український вчений-педагог В. Сухомлинський не вважав своїм основним завданням спеціально дослідити емпатію як важливу якість особистості педагога, але в його роботах значна увага приділена емоційній сфері, культурі почуттів педагога. Так, на його думку, турбота про благополуччя інших людей – одна із найголовніших. В умінні "відчувати душу" іншої людини, у здатності розуміти її душевний стан – одна із найважливіших характеристик особистості. В окресленому ним ідеалі педагога перша і визначальна риса – гуманізм, моральність. Емпатія проявляється у тих емоційних ситуаціях, коли, говорячи словами В. Сухомлинського, «людина серцем відчуває найтонші рухи серця іншої людини і відповідає на них власними душевними рухами» [10].

Сухомлинський радив педагогам формувати вміння відчувати себе в іншій людині й людину в самій собі. Без взаємного розуміння, допомоги, підтримки неможливе встановлення добрих стосунків педагога з учнями. На думку В. Сухомлинського, одне з важливих завдань педагогів – «пізнавати серцем усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується вихованець» [10].

Неодноразово до проблеми емпатійності, доброти, людяності звертається у своїх працях Ш. Амонашвілі. Уся його педагогічна система пронизана гуманізмом, любов'ю і повагою до вихованців. Шалва Олександрович говорить про емпатійність як "тепло серця", як "дар відчуження іншої людини". У наукових працях «Психологічні основи педагогіки співробітництва», «Особистісно-гуманна основа педагогічного процесу» автор підкреслює, що емпатійність як особистісна риса педагогів є обов'язковою умовою для формування у дітей здатності "відчувати іншу людину" [1].

Американський психолог, один з лідерів гуманістичної психології К. Роджерс у статті «Питання, які я поставив собі, якби був учителем» [3] пише, що якби він відповів на наступні питання «так», то тільки тоді б відважився взяти на себе відповідальність за дітей, стати тим, хто не вчить, а хто допомагає істинному засвоєнню нового, допомагає дитині реалізувати

потенціал своїх індивідуальних можливостей. Таких питань вчений ставить сім. Серед них:

- Чи вмію я входити у внутрішній світ людини, яка дорослішає та вчиться? Чи зможу я особистісно, емоційно відгукнутися на цей світ?
- Чи вмію я дозволити самому собі бути особистістю і будувати відкриті, емоційно насичені, нерольові взаємовідносини зі своїми учнями?
- Чи зможу я виявити інтереси кожного, чи зможу дозволити слідувати за цими інтересами, куди б вони не вели?

У цих питаннях сконцентроване педагогічне спрямування емпатії як визначальної риси в професії педагога, і їх з впевненістю можна поширити і розглядати в контексті виховання дітей дошкільного віку.

Науковому розв'язанню проблеми формування якостей особистості педагога сприяли дослідження Б. Ананьєва, Ю. Бабанського, І. Беха, В. Богословського, О. Бодальова, Л. Божович, Ф. Гоноболіна, Е. Зеєра, І. Зимньої, В. Ільїна, Є. Клімова, Г. Костюка, Н. Кузьміної, О. Леонтєва, К. Платонова, В. Семіченко, І. Харламова та ін., у яких зазначається, що якості особистості виражаються в органічній єдності її потреб, свідомості, знань, емоційно-вольової сфери та практичних дій, спрямованих на особистісне та професійне становлення. Складовою професіоналізму, майстерності, культури, творчості педагога розглядають професійні особистісні якості О. Бондаревська, В. Гриньова, І. Зязюн, І. Ісаєв, А. Капська, Н. Кічук, Л. Кондрашова, А. Маркова, Л. Мітіна, Є. Рогов, С. Сисоєва, В. Сластьонін, І. Юсупов та ін.

Перше емпіричне дослідження, спрямоване на визначення й систематизацію професійних особистісних якостей педагога, було здійснено Б. Ананьєвим у першій половині ХХ століття. У другій половині ХХ століття з'явилися фундаментальні дослідження особистості педагога, здійснені вченими трьох наукових шкіл під керівництвом Н. Кузьміної (Ленінградська школа), В. Сластьоніна (Московська школа) та І. Зязюна (Полтавська школа).

Аналіз наукової літератури засвідчив, що в розумінні комплексу й

сутності професійних особистісних якостей майбутнього педагога-вихователя єдина точка зору на сьогодні відсутня. Так, якості особистості, необхідні для успішного виконання професійної діяльності, називають професійними (О. Гура, В. Ройлян); професійно значущими (Ю. Бабанський, А. Борисюк, В. Гриньова, С. Гончаренко, І. Зязюн, Ю. Кулюткін, А. Маркова); професійно-особистісними (В. Вітюк, Ф. Гоноболін, Л. Мітіна); особистісними (Є. Клімов, О. Пехота, І. Підласий). В нашому дослідженні ми оперуватимемо терміном професійно значущі якості як найбільш повним та широко вживаним.

Професійно значущі якості особистості педагога – це стійкі загальні та специфічні риси, що забезпечують повноцінне виконання ним своїх професійних функцій та обов'язків. Це інтегроване комплексне утворення, яке формується шляхом синтезу професійних і особистісних якостей. Воно виникає внаслідок професіоналізації особистісних якостей і трансформації їх в особистісно цінні.

Номенклатуру вимог до особистісних якостей педагога містять *педагогічні професіограми* – ідеальні теоретичні моделі педагогічної діяльності, системний опис соціально-психологічних вимог до спеціаліста та визначення його ідеальних якостей, необхідних для здійснення професійної діяльності, вирішення навчально-виховних завдань у будь-якій педагогічній системі.

У педагогіці вищої школи є загальновизнаним, що професійні вимоги до педагога повинні складатися з трьох основних комплексів: загальногромадянські риси; риси, що визначають специфіку професії педагога; спеціальні знання, уміння і навички з предмета (спеціальності).

Модель спеціаліста, на яку можна орієнтуватись у процесі підготовки вихователя дітей дошкільного віку, охоплює такі параметри: вимоги до фахівця, необхідні знання та вміння, специфічні соціальні, психологічні, педагогічні властивості та професійні якості. Об'єктом нашої уваги є саме професійні якості. Вчені визначають понад 70 професійно вагомих педагогічних якостей. Серед них – працездатність та організованість,

відповідальність і наполегливість, порядність і людяність, врівноваженість і компетентність, творча активність та гнучкість поведінки, вимогливість та чуйність, вдумливість та вразливість, гуманність та дисциплінованість, принциповість та щирість, доброзичливість, повага гідності інших, вміння бути чуйним, співчутливим, вміння відгукуватись на дитячі проблеми та радощі, прагнення допомагати тощо.

В залежності від наукових позицій та теоретичних ракурсів вчені пропонують багато цікавих конструкцій професійно значущих якостей, рис та властивостей характеру педагога. Тому доцільно звернутися до інтегрованих особистісних новоутворень, які характеризують цілісне професійне обличчя вихователя і відображаються науковими категоріями. Починаючи з другої половини ХХ століття й до теперішнього часу якості педагога вивчаються в контексті дослідження низки таких комплексних особистісних утворень: педагогічної (професійної) майстерності, педагогічного професіоналізму, педагогічних здібностей, педагогічної культури, готовності до педагогічної діяльності, педагогічної творчості. Найбільш визнаною інтегрованою особистісною якістю серед останніх визначаються педагогічні здібності.

Педагогічні здібності – це стійкі індивідуально-психологічні особливості людини, що сприяють успішному виконанню педагогічної діяльності та полягають в специфічній чуйності до об'єкту, засобів, умов педагогічної праці та здатності до створення продуктивних моделей формування шуканих рис та особистості вихованця.

М. Левітов виділяє п'ять груп педагогічних здібностей:

- 1) здатність до передачі дітям знань в короткій і цікавій формі;
- 2) здатність розуміти дітей;
- 3) самостійність та творчий склад мислення;
- 4) винахідливість, швидке і точне орієнтування;
- 5) організаторські здібності.

До складу педагогічних здібностей В. Крутецький включає:

- 1) дидактичні – передача навчальної інформації;

- 2) академічні – володіння глибокими знаннями;
- 3) перцептивні – здатність проникати у внутрішній світ вихованця;
- 4) мовленнєві – здатність чітко і яскраво викладати свої думки;
- 5) організаційні – здатність створювати атмосферу життєздатності колективу;
- 6) комунікативні та авторитарні – уміння встановлювати контакт та впливати на дітей;
- 7) педагогічну уяву та увагу [8].

Згідно найпоширенішої концепції педагогічних здібностей Н. Кузьміної, структуру останніх складають:

- 1) гностичні – дослідження об'єкту, процесу, результатів власної діяльності;
- 2) проектувальні – добір, розподіл завдань;
- 3) конструктивні – композиційна побудова системи роботи;
- 4) комунікативні – встановлення стосунків з дітьми;
- 5) організаторські – включення дітей у різні види діяльності [5].

О. Мороз виділяє такі соціально-психологічні риси і властивості характеру педагога [7]:

- загальногромадянські риси: широкий світогляд, принциповість і стійкість переконань; громадська активність і цілеспрямованість; патріотизм і добре ставлення до представників інших національностей та країн; гуманізм; високий рівень свідомості; оптимізм; любов до праці;
- морально-педагогічні якості: висока моральна зрілість, справедливість і об'єктивність; педагогічне спрямування педагогічної ерудиції, високий рівень загальної культури; високий рівень моральних стосунків з людьми; акуратність та охайність; чесність, дисциплінованість, вимогливість; уміння спілкуватись з людьми;
- педагогічні якості: педагогічна спостережливність; педагогічна уява; педагогічний такт; педагогічна інтуїція; володіння педагогічною технікою; професійна працездатність;
- соціально-перцептивні якості – високий рівень соціального сприйняття й спостереження дійсності; активна інтелектуальна діяльність; швидка

орієнтація у педагогічних ситуаціях; висока культура мовлення; володіння мімікою, тоном голосу, рухами, жестами;

- індивідуально-психологічні особливості: висока пізнавальна зацікавленість, любов до дітей і потреба працювати з ними; твердість характеру, витримка і самовладання; самостійність і діловитість у вирішенні життєво важливих задач;
- психолого-педагогічні здібності: адекватність сприйняття дитини і у важність до неї; прогнозування шляхів формування особистості; здатність передбачати можливі результати; виховний вплив на колектив і особистість.

Професіограму вихователя дітей дошкільного віку розробляли Л. Загородня, М. Машовець, Т. Поніманська. Так, професор Т. Поніманська виділяє такі основні особистісні якості, необхідні в професійній діяльності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: здатність до рефлексії і контролю педагогічної діяльності, співробітництва з дитиною на засадах гуманізації, розвитку її особистості; здатність до емоційної і моральної підтримки дитини; прагнення до емоційної близькості у спілкуванні з нею, спрямування на психологічний комфорт і своєчасний розвиток особистості; бажання поповнювати знання, займатися самонавчанням і самовихованням для вдосконалення своєї педагогічної майстерності, здатність виявляти і враховувати у вихованні інтереси дітей та їхнє право на повагу.

Система фахових умінь і вимог до вихователя дітей дошкільного віку міститься в освітньо-кваліфікаційній характеристиці та освітньо-професійній програмі підготовки. Проведений нами аналіз освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за напрямом «Дошкільна освіта» [4] дозволяє відзначити, що у стандартах вищої педагогічної освіти велика увага приділяється формуванню у майбутніх фахівців дошкільної галузі професійних умінь, що включають і базуються на емпатії:

- визначати психічний стан вихованців, звертаючи увагу на їх емоції, позу, жести, вираз очей тощо, з метою добору ефективних методів взаємодії з дітьми у навчально-педагогічному процесі;

- розрізняти, виявляти, викликати й розвивати емпатію, чутливість, чуйність, співрадість, співпереживання, співстраждання, доброту, справедливість, турботливість. З'ясовувати, попереджати й усувати причини негуманного ставлення до людей, тварин, рослин в процесі опанування й доречного та ефективного застосування методів та прийомів стимулювання гуманних почуттів, стосунків, поведінки;
- аналізувати мотиви дій і вчинків дітей, а не лише їх результати;
- виховувати симпатію один до одного, гуманні почуття, колективні взаємини, справедливість, добропорядність у грі та спілкуванні;
- реалізувати та розвивати свої педагогічні здібності, включаючи як їх перцептивні (розуміти та вивчати дитину, співпереживати їй, приймати її точку зору), так і керівні компоненти (впливати не лише на поведінку вихованців, а й на мотиви, цілі);
- інтерпретувати та читати внутрішній стан дитини за нюансами її поведінки, володіти засобами невербальної поведінки (міміка, жести), використовувати демократичний стиль керівництва, підтримувати однакове ставлення до всіх дітей.

Отже, у стандартах підготовки фахівців дошкільного профілю підкреслюється необхідність розвитку у майбутніх вихователів емоційно-чуттєвої сфери, здатності розуміти і сприймати внутрішній світ дитини як свій власний. Саме це розглядається як основа успішності та ефективності виховного впливу на дитину.

О. Кононко у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» [2] вказує, що реалізація на практиці гуманістичної парадигми дошкільної освіти неможлива без педагогічної зрілості вихователя. Основними її складниками є професійна та особистісна зрілість.

Під професійною зрілістю науковець розуміє єдність таких складових: психолого-педагогічна підготовленість, методологічна та методична грамотність, педагогічна майстерність, практичний досвід роботи з дітьми дошкільного віку. Особистісна зрілість передбачає сформованість у вихователя

визначеної світоглядної позиції, педагогічної рефлексії, потреби у самовдосконаленні. Особистісну зрілість педагога засвідчує його особистісна (комплекс особистісних якостей) та соціальна компетентність (сформовані вміння).

Структуру особистісних якостей вихователя дітей дошкільного віку

О. Кононко представляє так:

- 1) інтелектуальні – креативність, евристичність, здатність виділяти головне й другорядне, встановлювати закономірності, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, бачити ситуацію з різних точок зору, розсудливість, виваженість;
- 2) моральні – щирість, доброзичливість, чуйність, толерантність, відповідальність;
- 3) емоційні – врівноваженість, здатність стримувати імпульсивні емоції, позитивне самопочуття;
- 4) вольові – наполегливість, самостійність, цілеспрямованість, витриманість;
- 5) перцептивні – спостережливість, сприйнятливність, вміння відчувати стан іншого та адекватно на нього реагувати;
- 6) контрольно-оцінні – схильність до обґрунтованих та оптимістичних оцінок, здатність використовувати конструктивні, захисні, регулювальні, спрямовуючі судження та такі, що раціоналізують, мобілізують, заспокоюють.

Про сформованість соціальної компетентності вихователя дітей дошкільного віку засвідчує наявність таких умінь (за О. Кононко):

- 1) поважати дошкільника – ставитися до дитини як до цінності, визнавати за нею право на помилку, бачити її чесноти і досягнення, приймати такою, якою вона є вірити в її можливості, визнавати її право мати свою точку зору, таємниці, не принижувати її гідності;
- 2) розуміти вихованця – орієнтуватися у слабких і сильних сторонах, відчувати його стан, настрій, прогнозувати ймовірну тактику поведінки, виявляти проникливість, чуйність;

- 3) допомагати і підтримувати дитину – сприяти повноцінній життєдіяльності, створювати атмосферу безпеки й довіри, спиратися на її сильні сторони, не підкреслювати слабких;
- 4) домовлятися, укладати з вихованцем угоду – запобігати конфліктам та з найменшими емоційними витратами розв'язувати їх, уникати загострень взаємин, активно слухати дитину, сприяти рівноправним партнерським стосункам;
- 5) перцептивні – спостережливність, сприйнятливність, вміння відчувати стан іншого та адекватно на нього реагувати;
- 6) бути самим собою – зберігати свою індивідуальність, своєрідність, виявляти принциповість у ситуаціях тиску, мати своє особистісне та професійне обличчя.

Г. Беленька, аналізуючи особистісно-психологічні передумови формування фахової компетентності педагога дошкільного навчального закладу, вказує, що основними професійно важливими якостями, які входять до структури професійної компетентності і є передумовою формування інших, є любов до дітей, комунікативність та емпатія. Зазначимо також, що науковцем переконливо доведено, що специфіка структури професійної компетентності вихователя полягає саме в тому, що вона містить у собі характеристики особистісних якостей людини, які є навіть більш значущими, ніж її знання та навички [3].

Зупинимось на окремих дослідженнях емпатії в контексті здійснення педагогом-вихователем професійної діяльності. Власне, аналізуючи діяльність вихователя з точки зору головного загального змісту та найзначніших результатів, до яких вона прагне, її треба визначити як прояв милосердя, гуманізму та індивідуалізованої педагогічної допомоги.

Педагогу має бути властива емпатійна спрямованість – визнання самоцінності кожної дитини відносно до свобод і обов'язків, спрямованості на створення таких результатів діяльності, які принесуть благо дитині. Можна припустити, що від наявності емпатійної спрямованості в структурі

особистості вихователя залежить його спрямованість на педагогічну діяльність взагалі. Про це зазначає С. Максимець у своєму дослідженні впливу емпатійності на соціально-психологічну адаптацію майбутніх вчителів і додає, що формування емпатійної спрямованості забезпечують об'єктивні (система професійної підготовки) та суб'єктивні (ставлення студента педагогічного вузу до навколишнього середовища) умови.

Емпатію як фактор ефективності педагогічного спілкування розглядала Т. Васишина. Нею встановлено механізм і умови набуття емпатією функції регулятора і фактора ефективності процесу спілкування у сфері педагогічної діяльності; а також те, що рівень розвитку у педагога емпатії є визначальним в сукупності утворень, якими зумовлюються процесуально-змістовні особливості міжособистісної взаємодії та її продуктивність.

О. Алпатова, здійснюючи психологічний аналіз регулятивної функції емпатії педагога у процесі керування учінням молодших школярів, доводить тезу, що вагомим психологічним чинником, який визначає успішність педагогічного спілкування є стиль спілкування вчителя, а він детермінується його емпатійними здатностями.

Функціональну роль емпатії в педагогічній діяльності досліджувала О. Кайріс. Педагогічна емпатія визначається нею як здатність педагога до реалізації емпатійної педагогічної дії. Емпатійна педагогічна дія – це специфічна активність вихователя, яка проявляється у формі емпатійного контакту з дітьми і являє собою структуру, кожен компонент якої містить емпатійну складову. Такий контакт дозволяє дітям розкриватися повніше як партнерам по спілкуванню і, завдяки цьому, сприяє їх індивідуальному розвитку. Досягаючи відчутних, особисто значущих результатів у виконанні завдань, що позитивно (емпатійно) оцінюються вихователем, дитина переживає задоволення. Наслідком й результатом цього процесу є зсув мотиву на мету: дитина вже сама прагне до дії, намагається бути емпатійною і самостійною.

Центральною ланкою функціональної структури педагогічного

спілкування є перцепція, яка виявляється у вигляді взаєморозуміння на основі позитивного ставлення вчителя й учня один до одного. Вона базується на безумовному прийнятті один одного як цінностей і оптимістичному прогнозі розвитку та вдосконалення себе; її наслідком є емоційний комфорт учасників педагогічного процесу. Складовими спілкування, пов'язаними з перцепцією, є атракція і емпатія, на чому зосереджує увагу О. Коваленко. Атракція (специфічне емоційне відношення, що визначає привабливість однієї людини для іншої і на основі якого формується інтегральне стійке почуття прихильності до іншої людини) як компонент міжособистісного сприймання органічно входить до структури спілкування, складаючи його емоційний фон. Емпатія в дослідженні О. Коваленко аналізується як чинник атракції. Підвищуючи рівень емпатії педагогів, можна сприяти виникненню атракції у взаємовідносинах їх з дітьми, що сприяє оптимізації праці педагога.

Таким чином ми бачимо, що незалежно від теоретичних підходів окремих науковців до визначення структури професійно значущих якостей педагога, вагоме місце в ній посідає здібність проникати у внутрішній стан дитини, поставити себе на її місце, аналізувати та передбачати її можливі реакції на різноманітні педагогічні впливи. Педагог – це тип професії «людина-людина», а там, де поруч з людиною знаходиться інша людина, виникає проблема співвіднесення їх інтересів і різних внутрішніх світів, несхожих і суперечливих один щодо іншого. Принципово важливою умовою співпраці педагога й дітей є мистецтво вловлювати усі складні і, нерідко, дуже тонкі нюанси її психіки, вміння бачити світ її очима. Дитина не може розглядатися як статичний матеріал, об'єкт, вона становить живу, ініціативну особистість, що має власні цілі, потреби, прагнення, які спонукають її до активності, до того ж ця особистість інтенсивно розвивається, змінюється, зростає, знаходиться під впливом педагогічних факторів. Отже, в умовах функціонування сучасного дошкільного навчального закладу емпатія є однією з професійно значущих якостей особистості вихователя, необхідною для успішного налагодження педагогічної взаємодії між суб'єктами навчально-

виховного процесу.

Література:

1. Амонашвили Ш. А. Воспитание человечности // Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя. – К. : Освита, 1991. – 111 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
3. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання / Г. В. Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.
4. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010101 Дошкільне виховання напряму підготовки 0101 Педагогічна освіта. -К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. – 258 с.
5. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: Навчальний посібник / Л. П. Загородня, С. А. Тітаренко. – Суми: Університетська книга, 2010. – 319 с.
6. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина – Л., 1985. – 32 с.
7. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навч. посіб. / За заг. ред. акад. О. Г. Мороза. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 337 с.
8. Основи педагогічної творчості та майстерності / за заг. ред. Н. В. Гузій. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 168 с.
9. Роджерс К. Р. Вопросы, которые я бы себе задал, если бы был учителем // Семья и школа – 1987. – № 10. – С. 22-24.
10. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти тт. – Т. 2. – Київ : Радянська школа, 1976. – 670 с.

В статье рассмотрено понятие «профессионально значимые качества личности педагога»; в контексте реализации воспитателем субъект-субъектного педагогического взаимодействия проанализированы теоретические подходы к определению структуры профессионально значимых качеств личности воспитателя детей дошкольного возраста и определено ведущую роль в ней эмпатии.

Ключевые слова: эмпатия, педагогическая эмпатия, педагогические способности, профессиограмма воспитателя детей дошкольного возраста, профессионально значимые качества педагога.